

ЛЬВІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

ІМЕНІ ІВАНА ФРАНКА

НАГІРНИЙ Микола Зіновійович

УДК 94 (497.5) "1990-1999"

РЕСПУБЛІКА ХОРВАТІЯ:

ДЕРЖАВНО-ПОЛІТИЧНИЙ РОЗВИТОК

У 1990-х РОКАХ

Спеціальність 07.00.02 – Всесвітня історія

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня

кандидата історичних наук

Львів - 2004

Дисертацією є рукопис

Робота виконана на кафедрі історії слов'янських країн Львівського національного університету імені Івана Франка Міністерства освіти і науки України

Науковий керівник: доктор історичних наук, професор
Кріль Михайло Михайлович,
Львівський національний університет
імені Івана Франка, професор кафедри
історії слов'янських країн

Офіційні опоненти: доктор історичних наук, професор
Яровий Валерій Іванович,
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка,
завідувач кафедри історії слов'ян

кандидат історичних наук, доцент
Мовчан Степан Петрович,
Львівський національний університет
імені Івана Франка, доцент кафедри
нової і новітньої історії

Провідна установа: Інститут історії України НАН України,
відділ всесвітньої історії і міжнародних відносин, м.Київ

Захист відбудеться „17” березня 2004 р. о 13 год. на засіданні спеціалізованої вченої ради К35.051.12 у Львівському національному університеті імені Івана Франка (79000, м. Львів, вул. Університетська, 1, тел. 96-47-71).

З дисертацією можна ознайомитися у Науковій бібліотеці Львівського національного університету імені Івана Франка (79005, м. Львів, вул. Драгоманова, 5).

Автореферат розісланий “14” лютого 2004 р.

Вчений секретар

спеціалізованої вченої ради

кандидат історичних наук, доцент

Сухий О. М.

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність дослідження. Для другої половини 80-х років XX ст. характерними були кризові явища у європейських країнах соціалістичного блоку. З них певною специфікою відзначалися суспільні і політичні процеси в Югославській федерації. Принципи, на яких вона ґрунтувалася, не забезпечували єдності її складових частин і прискорювали внутрішні дезінтеграційні процеси, вели до посилення національних рухів. Все це призвело до розпаду цього багатонаціонального об'єднання на п'ять незалежних держав.

Однією з перших власну державність проголосила Хорватія. Однак вона відразу ж зіштовхнулася з низкою проблем політичного характеру. Найголовнішими з них виявилися конституювання республіки, відстоювання цілісності її кордонів, питання статусу національних, передусім сербської, меншин, міжнародне визнання та інтеграція у європейський політичний простір. Невідкладного вирішення потребували також розбудова держави та функціонування державного апарату, демократизація суспільного життя тощо.

Тема становлення і розвитку незалежної Хорватської республіки в українській історіографії практично не розроблена. Тому її **актуальність** спонукає хоча б частково заповнити цю прогалину. Недостатня обізнаність з проблемами сучасної Хорватії у суспільно-політичному, науковому та культурно-пізнавальному плані й зумовила вибір теми „Республіка Хорватія: державно-політичний розвиток у 1990-х роках” як наукового дослідження. Тим більше, що останнім часом намітилась активізація хорватсько-українських стосунків та поглиблення співпраці між обома державами у різних сферах.

Дисертант ставить своєю **метою** висвітлити процес становлення Республіки Хорватія та суспільно-політичні зміни впродовж першого десятиліття її існування. Такий підхід визначив відповідні конкретні **завдання** дисертації, які з'ясовують:

- умови, за яких стала реальною можливість створення незалежної Хорватської держави;
- основні етапи її конституювання;
- причини і характер хорватсько-сербського конфлікту;
- внутрішньо- і зовнішньополітичний розвиток країни;
- особливості входження Хорватії у міжнародні організації;
- хорватсько-українські міждержавні відносини цього часу;
- місце та роль русинів й українців Хорватії у внутрішньополітичному житті країни.

Хронологічні межі роботи охоплюють останнє десятиліття XX ст. За нижню грань взято 1989 р., коли особливо загострилися кризові явища у СФРЮ і розпочалася партійна структуризація національно-визвольного руху в Хорватії. Верхня межа визначена рубежем 1999-2000 рр. У цей час змінився внутрішньополітичний курс держави та характер її стосунків із Заходом, відбувся відхід

від влади старої політичної еліти, яка стояла біля витоків незалежності країни. Все це дає підстави виділити це десятиліття в окремий період історії Хорватії.

Сучасні державні кордони Хорватії визначили **географічні межі** роботи.

Об'єктом даного дослідження є державно-політичний розвиток Республіки Хорватії у 90-х роках ХХ ст.

Предметом дисертаційної праці став науковий аналіз суспільно-політичних процесів у Хорватії, діяльності політичних партій і їх лідерів, національних меншин, а також міжнародних організацій, причетних до вирішення хорватсько-сербського конфлікту.

Під час вивчення та написання даної теми автор дотримувався основоположних методологічних принципів історизму та об'єктивності. В роботі використано загальнонаукові, спеціально-історичні та конкретно-наукові **методи** аналізу, синтезу, узагальнення, порівняння, системності.

Наукова новизна порушуваних проблем впливає з того, що у дисертації досліджувалися ті аспекти новітньої історії Хорватії, які ще не були предметом детального аналізу в історіографії. Зроблена також спроба комплексно дослідити суспільно-політичний розвиток країни впродовж першого десятиліття її існування. Висвітлена діяльність української громади Республіки Хорватія протягом 1990-х рр., її внесок у конституювання цієї балканської держави та роль у розвитку міждержавних хорватсько-українських відносин. У цьому полягає й **особистий внесок** дисертанта.

Положення, що виносяться на захист:

- федеративний югославізм 1945-1991 рр. став важливою передумовою утворення Республіки Хорватія;

- її незалежність пов'язувалася з програмою формування громадянського суспільства і зміцнення зв'язків з країнами Євросоюзу;

- у внутрішньополітичному розвитку Хорватії кардинальним виявилось національне питання. Політика ХДС та заходи, до яких вдавалась нова влада, штовхнула хорватських сербів на створення власних державних інститутів, що всіляко підтримувалися офіційним Белградом;

- міжнародні організації не змогли виробити спільної позиції щодо хорватського питання і розв'язання конфлікту на Балканах. Направлені у регіон миротворчі сили виявились неспроможними забезпечити умови миру. Неефективність зусиль світової спільноти спричинила ситуацію, за якої Хорватія силою повернула сербські області, які проголосили власну державність, під свій контроль;

- хорватсько-сербська війна першої половини 1990-х років була одним з найбільших військових конфліктів у Європі в другій половині ХХ ст. Її результатами стали різке зменшення частки сербів у Хорватії та обережне ставлення Заходу до цієї республіки, яку піддавали критиці за таке розв'язання "сербського питання";

- авторитаризм правлячої еліти обумовлював внутрішньополітичні процеси розвитку хорватського суспільства. Неефективні економічні реформи спричинили зубожіння населення, розчарування урядовою політикою, і як наслідок, - зміну влади на початку 2000 р.

- хорватсько-українські відносини розвивалися на міждержавному рівні, проте їхнє торгово-економічне співробітництво залишалося незначним. У розвитку громадсько-культурних зв'язків важливу роль відігравала русинсько-українська громада Хорватії, яке, не зважаючи на малочисленність, в умовах воєнного часу зуміла зберегти і розширити свою організаційну структуру.

Практичне значення отриманих результатів у тому, що зібрані і проаналізовані матеріали можуть бути використані для подальшого вивчення сучасної історії Хорватії, а також при підготовці спеціальних і узагальнюючих праць, навчальних посібників, енциклопедій тощо.

Дисертацію виконано в рамках науково-дослідної теми кафедри історії слов'янських країн Львівського національного університету імені Івана Франка „Історичні зв'язки зарубіжних слов'янських народів з Україною та українцями”.

Апробація дослідження. Робота виконувалася та обговорювалася на кафедрі історії слов'янських країн Львівського національного університету імені Івана Франка. Основні положення і висновки дослідження доповідалися автором на наукових колоквиумах та конференціях. Серед них такі: X-XII Міжнародні славистичні колоквиуми (Львів, 16–18 травня 2001 р., 22–24 травня 2002 р., 21-23 травня 2003 р.); VII Всеукраїнська науково-теоретична конференція “Українська періодика: історія і сучасність” (Львів, 17–18 травня 2002 р.); звітні конференції Львівського національного університету імені Івана Франка (Львів, 15 лютого 2001 р., 5-6 лютого 2003 р.).

СТРУКТУРА І ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

Дисертація складається зі вступу, п'яти розділів, висновків і списку використаних джерел та літератури, який містить 169 позицій і охоплює архівні та опубліковані документи і матеріали, спогади, пресу, ресурси мережі Інтернет, спеціальні дослідження, довідкові видання.

У **вступі** розкрито суть і актуальність проблеми, визначено об'єкт і предмет, хронологічні межі та географічні рамки, обґрунтовано мету і завдання, підкреслено наукову новизну і практичне значення дисертаційної праці. Звернено увагу на зв'язок останньої з плановими науковими темами кафедри та висвітлено наукову апробацію основних положень.

У першому розділі – „**Історіографія та джерела**” – викладено стан дослідження проблеми становлення і розвитку незалежної Хорватії у 1990-х рр. та охарактеризовано джерельну основу.

Підрозділ „*Історіографія проблеми*” містить загальну характеристику дослідницької літератури. Офіційна державницька позиція у висвітленні питання конституювання Хорватської держави притаманна хорватським авторам праць загально-історичного характеру (Д.Білянджич, Д.Павличевич, І.Перич, Ф.Мирошевич, Х.Маткович)¹.

Ряд українських дослідників також аналізували внутрішньополітичне становище Югославії на зламі 80-90-х рр. ХХ ст. (В.Яровий, Л.Зашкільняк, С.Мовчан, М.Кріль)². Діяльність перших політичних партій та конституювання Республіки Хорватія вивчали хорвати Д.Маріян і Л.Веляк, серб С.Антонич, росіяни С.Романенко, А.Вахромєєв і Б.Шмельов³.

Найбільш розробленими сюжетами з дисертаційної проблеми є хорватсько-сербський збройний конфлікт, його причини та наслідки, хід воєнних дій (дослідження хорватів М.Доміні, Й.Юрчевича, спеціальні збірники та матеріали „круглого столу”)⁴. У 1993 р. вийшов спецвипуск журналу “Društvena istraživanja”, присвячений цьому конфлікту – “Війна проти Хорватії”. До збірника увійшли статті вчених, які досліджували різні аспекти цієї війни, названої у хорватській

¹ *Bilandžić D.* Hrvatska moderna povijest. – Zagreb, 1999. – 836 s; *EjUSD.* Croatia between War and Independence. – Zagreb, 1991. – 88 p.; *Pavličević D.* Povijest Hrvatske. – Zagreb, 2000. – 618 s; *Perić I.* Povijest Hrvata. – Zagreb, 1997. – 306 s; *Pregled povijesti hrvatskog naroda: (od VI. st. do naših dana) / F. Mirošević... [et al.].* – Zagreb, 1995. – 316 s; *Matković H.* Povijest Jugoslavije (1918-1991): hrvatski pogled. – Zagreb, 1998. – 444 s.

² *Яровий В.* Історія західних та південних слов'ян у ХХ ст. – Київ, 1996. – 416 с; *Зашкільняк Л.* Міжнародні відносини і питання федерації у об'єднаній Югославській державі (1918–1990 рр.) // Український освітній журнал. – Науково-методичний додаток. Конспект. – Київ, 1994. – № 11/12. – С. 72–76; *Мовчан С.* Розпад СФРЮ і утворення нових слов'янських держав // Там само. – С. 76-81; *Кріль М.* Розпад Югославської держави та утворення нових держав на Балканах. – Львів, 1996. – 32 с.

³ *Marijan D.* Jugoslavenska narodna armija u agresiji na Republiku Hrvatsku 1990.–1992. godine // Časopis za suvremenu povijest. – Zagreb. 2000. – Br. 2. – S. 289-321; *Veljak L.* The Collapse and Reconstruction of Legitimacy: An Introduction Remark // Nationalities Papers. – New York. 1997. – September. Vol. 25. Nr. 3. – P. 443-454; *Antonic S.* Could a Confederation Have saved Yugoslavia? // Ibid. – P. 469–480; *Романенко С.* Югославия: История возникновения. Кризис. Распад. Образование независимых государств. – Москва, 2000. – 495 с; *Вахромеев А., Шмелев Б.* Что происходит в странах Центральной и Юго-Восточной Европы? – Москва, 1991. – 66 с.

⁴ *Доміні М.* Хорватія: міграція на просторі колишньої Югославії та в регіоні // Проблеми міграції. – Київ, 1999. – Т. 4. № 3 (10). – С. 7–17; *Jurčević J.* Srbijanska oružana agresija na Hrvatsku 1990.–1995. godine // Jugoistočna Europa 1918 – 1995.: zbornik radova / urednik A.Pavličić. – Zagreb, 1996. – S. 214-229; *Srbi u Hrvatskoj jučer, danas, sutra / urednik I.Banac.* – Zagreb, 1998. – 264 s.

історіографії вітчизняною: її історичні причини, характер, етнічні чистки, оборону Вуковара, наслідки, вплив на внутрішньополітичну ситуацію у Хорватії (В.Шакич, З.Работег-Шарич, А.Брайша-Жданец, С.Седлар, А.Тойчич, Й.Юрчевич, С.Штерц, Н.Покос, С.Ріхтар)⁵.

Серед інших дослідників хорватсько-сербської війни варто виокремити роботи сербів М.Булаїча, Й.Ілича, К.Чавошкі, британця М.Гленні, американця Р.Лукича, голландки С.Трифунівської, поляка В.Валькевича, росіянки Є.Гуськової, українки О.Малиновської⁶. Науковці також приділяли увагу питанню повернення під юрисдикцію Загреба територій, контрольованих хорватськими сербами (М.Каменецький, П.Радан, А.Павкович, Р.Ф.Міллер, Н.Арбатова)⁷.

Політика міжнародних організацій та великих держав стосовно врегулювання конфлікту, а також діяльність миротворчих сил у Хорватії були в полі зору З.Балетича, Л.Тіндермана, М.Туманна, О.Маначинського, Є.Пронкіна, П.Рудякова⁸. Міждержавні хорватсько-американські

⁵ Društvena istraživanja. – Zagreb. 4–5 / God. 2 (1993). Br. 2–3. Ožujak – lipanj 1993. – S. 215–566.

⁶ *Булаїч М.* Систем неистина и злочинима геноцида 1991-1993 // Систем неистина и злочинима геноцида 1991-1993. године / приредио др. М. Булаїч. – Београд, 1994. – С. 21–53; *Илич Ј.* Географски и геополитички положај РСК // Република Српска Крајина / Уредник З.Каличанин. – Книн; Београд, 1996. – С. 25-48; *Чавошки К.* Настанак РСК и њен међународни положај // Исто. – С. 11-24; *Glenny M.* The Fall of Yugoslavia. – London, 1992. – 248 p; *Lukic R.* Greater Serbia: A New Reality in the Balkans // Nationalities Papers. 1994. – Spring. Vol. 22. № 1. – P. 49–70; *Trifunovska S.* The International Involvements in the Former Yugoslavia's Dissolution and Peace Settlement // Ibid. 1997. – September. Vol. 25. Nr. 3. – P. 517-535; *Walkewicz W.* Yugoslavia: Byt wspólny i rozpad. – Warszawa, 2000. – 324 s; *Гуськова Е.* Мировое сообщество и интернационализация югославского кризиса // Югославия в огне. – Т. 1. Москва, 1992. – С. 168–180; *Малиновська О.* Югославський варіант // Політика і час. – Київ. 1993. – № 3. – С. 46–54.

⁷ *Каменецький М.* Колишня Югославія – конфліктогенний простір // Політична думка. – Київ. 1995. – № 2-3. – С.44–49; *Pavkovic A.* The Puzzle of Yugoslavia: An Introduction // Nationalities Papers. 1997. – September. Vol. 25. № 3. – P. 379–384; *Radan P.* The Badinter Arbitration Commission and the Partition of Yugoslavia // Ibid. – P. 537–557; *Miller R.F.* Tadjman's Victory: Croatia, the U. N., NATO and the U. S. // Ibid. – P. 501-514; *Арбатова Н.* Мир или перемирие? // Мировая экономика и международные отношения (далі – МЭиМО). – Москва. 1998. – № 9. – С. 84–86.

⁸ Croatia between aggression and peace / Zvonimir Baletić. – Zagreb, 1994. – 80 s; Unfinished peace: report of the international commission of the Balkans / L. Tinderman [and others]. – Berlin, 1996. – 198 p; *Tumann M.* Between Ambition and Paralysis – Germany's Policy Toward Yugoslavia 1991-1993 // Nationalities Papers. 1997. – September. Vol. 25. Nr. 3. – P. 575–585; *Маначинський О., Пронкін Є., Рудяков П.* Югославія: криза продовжується. – Київ, 1993. – 43 с.

тогочасні стосунки аналізував Г.Корнілов⁹. Різні аспекти політики міжнародних організацій під час хорватсько-сербського протистояння розглядали А.Гнедінгер та С.Жірод, Р. де ля Брус, П.Канівез, Й.Імамович, Г.Старк, Ф.Деб'є¹⁰.

Певний блок праць стосується становища національних меншин у Хорватії напередодні розпаду СФРЮ і після здобуття Хорватією незалежності. Хорватський серб С.Таталович показує не тільки здобутки організацій національних меншин Хорватії, але й ті труднощі, які вони мали впродовж 1990-х рр.¹¹ Угорський дослідник А.Б.Шекелі описує становище цих меншин на територіях під контролем повсталих сербів, приділяючи головну увагу угорцям Барані та Східної Славонії¹². Значну увагу цьому питанню присвятили й хорватські українці та русини (В.Сікорський, М.Юриста, М.Киш та ін.¹³).

Діяльність Ф.Туджмана та його адміністрації висвітлював П.Рудяков¹⁴. Науковий аналіз відомостей про економічний і соціальний розвиток Хорватії характерний для робіт Л.Лучкіної¹⁵.

Не залишилось поза увагою дослідників питання зовнішньополітичного курсу Хорватії другої половини 1990-х років. Стосунки офіційного Загреба з міжнародними організаціями та провідними країнами Заходу проаналізовані у працях хорватського науковця Р.Вукадиновича¹⁶.

⁹ Корнілов Г. США и югославский кризис (1991–1997 гг.) // США: экономика, политика, идеология. – Москва. 1998. – № 4. – С. 67–77.

¹⁰ Gnaedinger A., Girod C. Politički, vojno, humanitarno: teški spoj u troje // Posljednji balkanski rat: bivša Jugoslavija: svjedočenja, raščlambe, izgledi / priredio J.Cot. – Zagreb, 1997. – S. 35-67; De La Brosse R. Glasovi rata // Isto. – S. 209-231; Canivez P. Francuska dvosmislenost: riječi i djela // Isto. – S. 231-261; Imamović J. Što je zapravo Bosna i Hercegovina? // Isto. – S. 261-285; Stark H. Kronologija Jugoslavenskog rata // Isto. – S. 179-209; Debie F. Od Brijuna do Dayton: vrlo čudna mirovna diplomacija // Isto. – S. 67-113.

¹¹ Tatalović S. Manijinski narodi i manjine. – Zagreb, 1997. – 304 s.

¹² Szekely A. B. Hungarian Minority in Croatia and Slovenia // Nationalities Papers. 1996. – September. Vol. 24. Nr. 3. – P. 483–489.

¹³ Sikorski V. Izvještajno razdoblje Saveza Rusina i Ukrajinaca Republike Hrvatske – odsjek u epopeji nacionalne manjine u Domovinskom ratu // Rusini i Ukrajinici u Republici Hrvatskoj (1991-1995). – Zagreb, 1995. – S. 5–9; Jurista M. Zločini i genocid na prostorima bivše Jugoslavije // Isto. – S. 52-55; Kiš M. Republika Hrvatska i hrvatski Rusini i Ukrajinici i danas se bore protiv fašizma // Isto. – S. 15-19.

¹⁴ Рудяков П. Розчленування Югославії – перерозподіл Європи // Політична думка. 1994. – № 3. – С.103–107 та ін.

¹⁵ Лучкина Л. Социально-экономическое положение республик бывшей Югославии // МЭиМО. 1996. – С. 137-144.

¹⁶ Вукадинович Р. Хорватия после Дейтона // Там же. 1998. – № 9. – С. 94–102.

Перспективи зовнішньої політики Хорватії накреслили М.Клеменчич і К.Шеффілд¹⁷. Відносини між Хорватією та НАТО під час кризи у Косово розглянув К.Воронов¹⁸. Хорватсько-українські стосунки та їх проблеми детально висвітлив Є.Пащенко¹⁹.

Певну цінність становлять публіцистичні та політологічні матеріали про Хорватію політиків і журналістів різних країн²⁰. Незважаючи на певну суб'єктивність, публіцистика висвітлює ті моменти, які не завжди відображені в офіційних документах та інших матеріалах.

Назагал розглядувані праці охоплюють та висвітлюють усі сторони процесу становлення та розвитку Республіки Хорватія, але найбільше уваги приділяють хорватсько-сербському конфлікту. Разом з тим майже відсутні ґрунтовні роботи, в яких би всебічно розглядалися проблеми історії Хорватії 1990-х років. Іншою особливістю цих досліджень є різні, часом цілком протилежні погляди на певні питання, що стосуються нашої теми. Ряд авторів не виходять за межі простої описовості та звичайної констатації фактів.

¹⁷ *Klemenčić M., Schofield C.* Croatia's territorial consolidation and prospects for the future // *GeoJournal*. – Dordrecht; Boston; London. 1996. – April. Vol. 38. No. 4. – P. 393-398.

¹⁸ *Воронов К.* Европа и Россия после Балканской войны 1999 г.: драматические уроки // *МЭиМО*. 2000. – № 4. – С. 27–35.

¹⁹ *Пащенко Є.* Українсько-хорватські взаємини від давнини до сучасності // *Хорватія/Україна: Культурні зв'язки від Адриатики до Дніпра*. – Загреб, 1996. – С. 241–242; *Його ж.* «Балканський реактор» посткомунізму та Україна // *Політична думка*. 2001. – № 3. – С. 128–131.

²⁰ *Spajić-Vrkaš V.* Hrvatska razotkriva Janusa. – Zagreb, 1992. – 86 s; *Tomac Z.* Kako se stvara hrvatska država. – Zagreb, 1996. – 277 s; *Schwartz M.* Hrvatska nakon Tuđmana: studija o nacionalnom usudu. – Zagreb, 2000. – 533 s; *Hedl D.* Living in the Past: Franjo Tujman's Croatia // *Current History*. – Philadelphia. 2000. – March. – P. 104-109; *Ivanković N.* Hrvatska od okupacije do regionalne sile. – Zagreb, 1996. – 414 s; *Tončić-Sorinij L.* Usamljena borba Hrvatske: od pobjede jezika do pobjede oružja. – Zagreb, 1998. – 156 s; *Такач Г.* Перше почало бліскац... // *Нова думка*. – Загреб. 1994. – № 100. – С. 23–24; *Його ж.* А вец пришол витриско // *Там само*. – С. 25-26; *Livada S.* Etničko čišćenje – zločin stoljeća. – Zagreb, 1997. – 216 s; *Carević O.* Moj srpski dom – moj hrvatski dom. – Zagreb, 1993. – 106 s; *Шаранович М.* Приданое для Европы? // *Эхо планеты*. – Москва. 1991. – № 34. – С. 48; *Его же.* Искать выход надо самим // *Там же*. – № 44. – С. 48; *Мельничук І.* Ще однією “гарячою точкою” стало менше // *Україна. Європа. Світ*. – Київ. 1998. – № 3. – С.1,5; *Шуманський О.* Хорватія прощалася з героєм своїх міфів // *Україна молода*. – Київ. 1999. – № 233. – С.3; *Журавский В.* Границы: яблоко раздора // *Новое время*. – Москва. 1991. – № 43. – С. 28–29; *Cirlic-Straszynska D.* Lopot flag // *Polityka*. – Warszawa. 1995. – Nr. 44. – S. 35-36; *Gorski A.* Niczyje smetarze // *Polityka*. 1997. – Nr. 8. – S. 44–45; *Ejusd.* Powrot duchow? // *Ibid*. – Nr. 25. – S. 44-45; *Ejusd.* Ludzie o czterech palcach // *Ibid*. – 1999. – Nr. 44. – S. 46–47.

Розгорнутий аналіз джерельної бази дослідження міститься у підрозділі „*Характеристика джерел*”. Матеріали поточного архіву Союзу русинів і українців (СРiУ) Загреба (статут, плани, програми і звіти роботи²¹) дають можливість краще зрозуміти пріоритетні напрямки діяльності СРiУ, його структуру та організацію роботи.

В дисертації використані опубліковані джерела, офіційні документи, статистичні матеріали, спогади тощо. Певне уявлення про зміни у правовому полі Хорватії після 1990 р. дають тексти конституцій СР Хорватії (1974) і Республіки Хорватія (1990)²². Важливими є різноманітні резолюції, закони, ухвали хорватського парламенту і президента, документація ООН та інших міжнародних організацій, яка стосується Хорватії, що опубліковані у документальних збірниках²³. У них також є відомості про внутрішньополітичне становище країни, перспективи її економічного розвитку, міждержавних відносин.

Документи, присвячені питанню забезпечення прав меншин у Хорватії та зовнішній політиці Загреба, опубліковано у додатках монографії С.Таталовича (наведені тексти договорів Хорватії з Угорщиною та Італією про захист меншин, витяги з тексту про прийом Хорватії до Ради Європи, домовленість про нормалізацію стосунків між офіційним Загребом та Белградом)²⁴. Важливим джерелом є опублікована статистика²⁵.

Окрему групу джерел склали спогади політичних діячів, причетних до подій 1990-х рр. у Хорватії (голова французької групи спостережної місії ЄС в Югославії Ж.-М.Чену, французький генерал Дж.Кот, автор кількох миротворчих ініціатив Д.Оуен та ін.²⁶), які, хоч і не позбавлені суб'єктивності, допомагають розширити наші уявлення про хорватсько-сербський конфлікт.

²¹ Поточний архів Союзу русинів і українців міста Загреб.

²² Ustav SR Hrvatske. Zagreb, 1974. 412 s.; Конституція Республіки Хорватія // Конституції нових держав Європи та Азії. – Київ, 1996. – С. 372–403.

²³ Dokumenti o državnosti Republike Hrvatske / priredio A.Milardović. – Zagreb, 1992. – 186 s.; Yugoslavia through documents: from its creation to its dissolution / edited by S.Trifunovska. – Dordrecht; Boston; London. 1994. – 1074 p.; Югославия в огне. – Т.1. Москва, 1992. – 372 с.

²⁴ Tatalović S. Manijinski narodi i manjine. – Prilozi. – Zagreb, 1997. – S. 284–301.

²⁵ Statistički ljetopis. Zagreb, 1992, 1995-1997, 1999, 2000; Popis stanovništva, domaćinstava, stanova i poljoprivrednih gospodarstva (31. ožujak 1991.). Stanovništvo prema narodnosti po naselima. – Dokumentacija 881. Godina 1992. – Zagreb, 1992.

²⁶ Chenu G.-M. Ljudi u bijelom ili Europa na putu mira // Posljednji balkanski rat: bivša Jugoslavija: svjedočenja, raščlambe, isgledi / priredio J.Cot. – Zagreb, 1997. – S. 113-147; Cot J. Deyton ili odškrinuta vrata: nastajanje i budućnost jedne veleke nesreće // Isto. – S. 147-179; Owen D. Balkanska odiseja. – Zagreb, 1998. – 450 s.

Важливим джерелом дисертації є хорватська та зарубіжна преса²⁷.

При написанні дисертації були використані хронікальні і довідкові матеріали (“Hrvatska 1994”, “Hrvatski almanah 1998/99”, “Република Српска Країна”, “Україна і Європа”, “Kronologija rata: agresija na Hrvatsku i Bosnu i Hercegovinu”²⁸), які дають можливість прослідкувати динаміку подій та процесів, що відбувалися у Хорватії і у зв’язку з нею.

Джерельним матеріалом є ресурси мережі Інтернет (матеріали Спостережної комісії РБСЄ про парламентські вибори 1995 р. у Хорватії, доповідь Комісії Ради Європи щодо дотримання прав людини у цій республіці, інформація про українсько-хорватську співпрацю та ін.²⁹).

Назагал використані джерельні матеріали різноманітні за характером і походженням.

Другий розділ – „Утворення Республіки Хорватія”. У підрозділі „*Поглиблення кризових явищ у СФРЮ і партійна структуризація національно-демократичного руху в Хорватії на зламі 1980–90-х рр.*” аналізується ситуація в СФРЮ наприкінці 1980-х рр., та умови, у яких стало можливим виникнення нових політичних партій.

Постійно діючим фактором політичного життя у Югославії залишалося національне питання. У свідомості хорватів сформувався комплекс уявлень про дискримінацію Хорватії в економічній та політичній галузях з боку просербської правлячої верхівки.

Впродовж 1989 р. у Хорватії поглибився національно-демократичний рух та виникли нові політичні партії, які у передвиборчій кампанії розгорнули боротьбу за першість у національному русі. Найпотужнішими виявилися Хорватський демократичний союз (ХДС), Союз комуністів

²⁷ Vijesnik. – Zagreb. 1993; Narodne novine. – Zagreb. 1995; Danas. – Zagreb. 1990; Glas Slavonije. – Osijek. 1992; Glas iz Dubrovnika. – Dubrovnik. 1991; Nedjeljna Dalmacija. – Split. 1991; Večernji list. – Zagreb. 1993; Current History. – Philadelphia. 1995, 2000; Uncaptive minds. – Washington. 1993–1995; Polityka. – Warszawa. 1995–1998; Эхо планеты. – Москва. 1990–1996; Комсомольская правда. – Москва. 1994; Огонёк. – Москва. 1995, 1996; Нова думка. – Загреб. 1990–1993, 1997–2000; Урядовий кур’єр. – Київ. 1994, 1998; Відомості Верховної Ради Української Радянської Соціалістичної Республіки. – Київ. 1991, 1992; Всеукраїнские ведомости. – Киев. 1997; Євробюлетень. – Київ. 1999; Україна. Європа. Світ. – Київ. 1995, 1996.

²⁸ Hrvatska 1994 / priredio M.Baletic. – Zagreb, 1993. – 368 s; Hrvatski almanah 1998./99. – Zagreb, 1998. – 720 s; Република Српска Країна / Уредник З. Каличанин. – Книн; Београд, 1996. – 452 s; Україна і Європа (1991–2000 рр.). – Ч. I. Україна в міжнародних відносинах з країнами Центральної та Південно-Східної Європи. Анот. іст. хроніка. – Київ, 2001. – 308 с; Kronologija rata: agresija na Hrvatsku i Bosnu i Hercegovinu (s naglaskom na stradanja Hrvata u BiH): (1989.–1998.) / urednik M.Krmpotić. – Zagreb, 1998. – 608 s.

²⁹ <http://www.house.gov/csce/croatia95.htm>; <http://www.house.gov/csce/croatia93.htm>;
<http://www.ukrembassy.hinet.hr/Dogovor.htm>

Хорватії і Коаліція національної згоди. Прийнятнішою для більшості хорватів стала національна програма ХДС, який виступав за самостійну Хорватську державу, вільне підприємництво, багатопартійну демократію, повну рівноправність всіх громадян Хорватії, за входження Хорватії у західноєвропейський цивілізаційний простір. У цій програмі тоді вбачався синтез державотворчої думки і тогочасних потреб та бажань хорватського народу. Все це забезпечило ХДС парламентську перемогу, а його лідер Ф.Туджман став главою республіки.

Підрозділ *„Конституювання республіки та проголошення її незалежності”* присвячений розгляду та аналізу урядових заходів, спрямованих на поступове відокремлення від Югославії. Прийнята 22 грудня 1990 р. конституція Хорватії закріпила за країною статус самостійної і незалежної держави у складі СФРЮ і відкинула існуючу форму Федерації.

Ухвала хорватського парламенту 21 лютого 1991 р. започаткувала процес виходу Хорватії зі складу СФРЮ. За результатами травневого референдуму 1991 р. у Хорватії 94 % виборців висловилися за незалежну Хорватську державу, яка може створювати союз суверенних держав з іншими югославськими республіками. 25 червня Сабор (хорватський парламент) проголосив суверенну і самостійну Республіку Хорватія. У “Конституційному рішенні” проголошення хорватської держави пояснювалось грубими порушеннями в СФРЮ прав людини, національностей та федеральних одиниць, а також тим, що югославські республіки не прийшли до єдиного бачення щодо майбутнього Федерації.

Розірвання 8 жовтня 1991 р. усіх державно-правових зв'язків з СФРЮ було поворотним пунктом у зміні Хорватією свого статусу і загалом геополітичної ситуації на Балканах. На початку 1992 р. майже усі країни ЄС визнали Хорватію, а 22 травня цього ж року вона стала членом ООН.

Розділ 3 – *„Хорватсько-сербська війна”*. У підрозділі *„Причини і початок воєнних дій”* прослідковується процес поступового переростання хорватсько-сербських суперечностей у війну. Конституція 1990 р. не зафіксувала політичної автономії для сербів на землях, де вони становили більшість. Це стало одним з головних каталізаторів сербського повстання. 21 грудня 1990 р. у Кніні було проголошено утворення Сербської автономної області Країна (САО Країна), до складу якої увійшли історичні області Ліка, Банія, Кордун і Північна Далмація. Використовуючи існування значної сербської меншини у Хорватії і Боснії як виправдання, Сербія розпочала політику, спрямовану на перекроювання політичної карти регіону та об'єднання усіх сербів в одній державі. Розпочалася повномасштабна війна.

Після падіння Вуковара 18 листопада 1991 р. інтенсивність воєнних дій послабилася. Федеральні і сербські добровольчі війська досягли своєї мети: взяли під свій контроль територію САО Країни і велику частину Славонії. На початку 1992 р. під контролем сербських військ опинилася чверть території Хорватії. 19 грудня 1991 р. шляхом об'єднання САО Країни і АО Славонії, Барані і Західного Срієму та включення у січні 1992 р. Західної Славонії було утворено

Республіку Сербська Країна (РСК). Якщо для керівництва РСК головним завданням впродовж наступних років стало намагання добитися визнання з боку світової спільноти, то для хорватської влади – повернути втрачені території.

Підрозділ *„Роль міжнародного чинника у врегулюванні конфлікту”* розкриває еволюцію поглядів світового співтовариства стосовно „хорватського питання”. На початковому етапі дезінтеграції Югославії (1990-1991) європейські організації у численних деклараціях висловлювали зацікавлення у збереженні цілісності СФРЮ, а влітку 1991 р. за участю представників ЄС була укладена Бріонська декларація про тримісячний мораторій на незалежність Хорватії. У жовтні – листопаді 1991 р. ЄС запропонував три проекти перетворення СФРЮ у конфедерацію незалежних і суверенних республік зі збереженням внутрішніх і зовнішніх кордонів Федерації. Ці проекти сербська сторона не прийняла.

Ставлення Заходу до війни у Хорватії змінилося після бомбардувань сербами Дубровніка. З цього часу ЄС остаточно визначився на користь Хорватії, поклавши відповідальність за ескалацію кризи та провал переговорів на Сербію. Країни ЄС погодилися визнати незалежність Хорватії при умові виконання нею низки вимог щодо забезпечення прав людини і національних меншин.

Оскільки Мирна конференція з колишньої Югославії не виробила механізмів припинення війни, Генеральний секретар ООН восени 1991 р. направив у Хорватію свого представника С.Венса для вивчення ситуації і вироблення пропозицій врегулювання конфлікту. Останній запропонував план, який передбачав демілітаризацію спірних територій та повернення вигнанців.

Діяльність Сил ООН з підтримки миру (УНПРОФОР) у Хорватії виявилась неефективною. Підконтрольні зони не були засобами демілітаризації, прогрес у поверненні біженців на окуповані сербами території був незначний, переговори щодо реінтеграції Сербської Країни не дали результату.

У підрозділі *„Відновлення територіальної цілісності Хорватії”* розглядаються збройні операції 1995 р. (“Блиск” і “Буря”), внаслідок яких хорватське військове командування взяло під контроль усю Сербську Країну.

Підконтрольною сербам залишилася тільки Східна Славонія. 12 листопада 1995 р. хорватський уряд і місцеве сербське керівництво підписали договір про дворічний “перехідний період” для реінтеграції регіону. Остаточно Східна Славонія відійшла у правове поле Хорватії восени 1998 р.

Війна залишила глибокий слід у свідомості хорватського суспільства. Загинуло понад 10 тис. осіб, а 250 тис. – стали біженцями. Матеріальні збитки склали 27 млрд. доларів США. На третину зменшився потенціал хорватської економіки. Хорватія змушена була під міжнародним тиском повертати сербських біженців. Від офіційного Загреба вимагалось забезпечити репатріантів житлом і роботою, в той час як хорватська економіка, обтяжена наслідками війни, не могла

гарантувати робочі місця для самих хорватів. Все це не сприяло оздоровленню стосунків між двома народами.

Розділ 4 – **„Політична еволюція суспільства”**. Підрозділ **„Діяльність адміністрації Ф.Туджмана”** присвячений ролі хорватського президента, аналізу внутрішньої та зовнішньої політики його адміністрації, здобутків та прорахунків економічного розвитку країни. Ф.Туджманові не вдалося досягти загальнонаціонального примирення хорватів усіх ідеологій. Він прийняв у свою партію багато колишніх комуністів, тоді як націоналісти залишилися поза владними структурами.

Ф.Туджман неприхильно ставився до будь-якого вияву інакомислення. Впродовж 1990-х років представники міжнародних організацій розглядали Хорватію як країну із незадовільним станом свободи слова та утисками ЗМІ. Назагал впродовж перебування при владі ХДС опозиційні газети і журнали вільно продавалися і не були заборонені, хоча найбільше місця на своїх шпальтах присвячували критиці діяльності президента. Характерно, що опозиційна преса залежала від допомоги іноземних груп, фондів і окремих осіб. Тому праві сили і всі, хто підтримував ХДС і Ф.Туджмана, розглядали опозиційну пресу крізь призму неприхильного ставлення західних держав до Хорватії і називали її рупором ліво-ліберальних сил Заходу, які не примирились із створенням Хорватської держави.

Неспроможність уряду ефективно вирішити соціальні та економічні проблеми була однією зі складових поразки ХДС на парламентських і президентських виборах на початку 2000 р.

Підрозділ **„Організаційний розвиток партійно-політичної системи”** показує політичну структуру хорватського суспільства, роль окремих партій та динаміку зміни їхнього впливу. Зазначено, що 1990-і рр. пройшли за домінування ХДС. Щоразу він здобував більше половини місць у Саборі, що дозволяло впродовж десятиліття визначати внутрішню і зовнішню політику Хорватії. Від самого початку це була партія різних людей лише з однією спільною метою – національна реалізація. Після перемоги ХДС на перших виборах до його складу увійшло багато людей, зацікавлених у своєму власному добробуті.

Вибори 1995 р. до Палати представників створили нову політичну картину Хорватії. ХДС зберіг владу, однак розширився спектр опозиції: замість однієї сильної партії (соціал-ліберали) з'явилися три (Хорватська соціал-ліберальна партія, Хорватська селянська партія і Соціал-демократична партія Хорватії). Особа Ф.Туджмана була об'єднуючим чинником для Хорватського демократичного союзу. Після втрати лідера ХДС на парламентських виборах у січні 2000 р. поступився владою об'єднаній опозиції соціал-демократів та соціал-лібералів.

У підрозділі **„Національне питання і спроби його законодавчого вирішення”** проаналізовано політику хорватського уряду стосовно національних меншин, які склали 22 % населення республіки. Конституційний закон про права і свободи людини та права етнічних і національних

спільнот або меншин (4 грудня 1991 р.) відповідав міжнародним стандартам. Однак масовий відхід сербів у 1995 р. спричинив ситуацію, що жодна з меншин не становила 8 % населення і не могла користуватися передбаченими правами про представництво у Саборі, уряді та органах верховної судової влади пропорційно до своєї частки у населенні республіки.

Прийняття Конституційного закону формально розширило можливість здійснення прав меншин. Однак він не був підкріплений відповідними законодавчими актами. Тому частина його положень була позбавлена практичного втілення.

Серед національних меншин Хорватії невелику частину (0,2 % усіх її мешканців) становили русини і українці. Організаційно вони об'єднувались у Союз русинів і українців (СРiУ) Хорватії. У травневому референдумі 1991 р. 95 % українців і русинів голосувало за хорватську самостійність. Пізніше вони отримали можливість мати свого депутата у Саборі (М.Киш).

На дальше їх становище значно вплинула військова агресія на Хорватію ЮНА та сербських парамілітарних формувань. Воєнні дії охопили територію, де проживало 80 % усіх русинів і українців. Війна завдала значних збитків: були зруйновані приміщення, дуже постраждали греко-католицькі церкви та монастирі у Вуковарі, Осієку, Каніжі.

У першій половині 90-х років перед русинами і українцями стояло важливе питання збереження національно-культурної ідентичності. Сербська агресія перервала освіту у низці шкіл, де викладалась мова русинів і українців. Єдиним видом навчання були щорічні Літні школи. Після реінтеграції хорватського Подунав'я у 1998 р. виникли умови для відновлення вивчення української та русинської мов у Міклушевцях, Петровцях і Вуковарі.

Незважаючи на несприятливі умови, викликані війною, СРiУ не тільки зумів зберегти свою організаційну структуру, але й розширити її. Всі товариства СРiУ значну увагу приділяли збереженню традицій, обрядів, пісенної творчості. СРiУ намагався розвивати різнобічні зв'язки з українцями інших країн, насамперед України. Товариство "Україна" і СРiУ обмінювались офіційними делегаціями, організували стажування журналістів, гастролю мистецьких колективів. Були налагоджені тісні контакти з культурно-просвітницькими організаціями, інформаційно-видавничими центрами русинів і українців Словаччини.

Назагал національні меншини у Хорватії, у тому числі русини і українці, мали необхідні умови для свого повноцінного розвитку. Виняток становили лише серби, які не задовольнились запропонованими правами. Після закінчення хорватсько-сербської війни чисельність сербської меншини значно скоротилася, і серби були зрівняні у правах з іншими меншинами республіки.

Розділ 5 – „Зовнішня політика Хорватії”. Підрозділ „*Політика адміністрації Ф.Туджмана на Балканах*” характеризує напрямки хорватського уряду у регіоні, які були спрямовані на захист боснійських хорватів, поглиблення співпраці з БіГ та нормалізацію стосунків з Югославією. У

зовнішній політиці Хорватії важливе місце займало боснійське питання, оскільки хорвати у БіГ склали 18 % її населення.

У листопаді 1991 р. хорватський уряд ухвалив створити у БіГ хорватські збройні сили. Хорватія і боснійські хорвати відмовились від союзу з урядом БіГ і почали захоплення території, очікуючи поділу республіки відповідно до етнічних кордонів. Все це призвело у 1993 р. до повномасштабної війни. 28 серпня на територіях компактного проживання хорватів у БіГ було проголошено Хорватську Республіку Герцег-Босна.

Втручання Хорватії у боснійські справи зумовило потужну критику з боку Заходу, і Ф.Туджман змушений був піти на союз з мусульманами. За посередництва США у результаті переговорів між мусульманами і хорватами БіГ, у яких брав участь і уряд Хорватії, 18 березня 1994 р. були підписані Вашингтонські домовленості про створення Мусульmano-хорватської федерації в БіГ та Конфедерації між Федерацією БіГ і Республікою Хорватія.

Важливим етапом у досягненні стабільності в регіоні стало порозуміння між Хорватією і СРЮ. 23 серпня 1996 р. було підписано угоду щодо нормалізації стосунків між Хорватією і СРЮ, за якою остання фактично визнала територіальну цілісність Хорватії. Підписання угоди сприяло встановленню повних дипломатичних і консульських відносин восени 1996 р.

Окремі питання відносин Хорватії і СРЮ залишились невирішеними. Серед них – проблема півострова Превлака. Белград претендував на володіння цією територією, оскільки даний півострів блокував вихід у відкрите море з єдиної югославської військово-морської бази. Офіційні особи двох держав неодноразово виступали із заявами, у яких вказували на належність півострова їхнім країнам. Така невизначена ситуація призводила до того, що ООН неодноразово мусила продовжувати мандат своїх військових спостерігачів на Превлаці. СРЮ намагалася стати захисником хорватських сербів, неодноразово направляючи листи на адресу Ради Безпеки з вимогою продовжити мандат УНТАЕС у Подунав'ї, а також вимагаючи надати місцевим сербам подвійне громадянство. Зі свого боку, Хорватія вимагала від СРЮ відшкодування за військові дії проти неї та за „барикадну революцію” місцевих сербів. Офіційний Белград відмовлявся розглядати такі претензії, заявляючи, що СРЮ не брала участь у війні в Хорватії. Хорватія обережно ставилась до ідей економічної інтеграції колишніх республік СФРЮ. Оскільки загребський уряд вбачав у цьому прагнення створити нову Югославію, він не брав участі у подібних проектах.

У підрозділі „*Відносини з країнами ЄС і США*” показано, що стосунки Хорватії із Заходом були складними й суперечливими. Налагодження співпраці з країнами ЄС та США було одним з центральних питань для Хорватії. Після 1995 р. Захід критикував Хорватію та її президента за надмірну авторитарність режиму, фактичну відмову від співпраці з Міжнародним трибуналом у Гаазі, небажання розв'язувати проблему повернення сербських біженців. Проблематичним для

Хорватії стало питання про її членство у провідних європейських організаціях. Хорватське прохання про вступ до Ради Європи постійно відкладали через втручання у війну в БіГ та військові операції проти країнських сербів. Лише 6 листопада 1996 р. країну було прийнято до цієї організації.

ЄС і США з підозрою ставилися до боснійської політики адміністрації Ф.Туджмана, а одним з першочергових їх завдань у регіоні стало врегулювання усіх спірних хорватсько-мусульманських питань задля зміцнення БіГ. У другій половині 1996 р. США запропонували “Ініціативу зі співпраці у Південно-Східній Європі” для формування тут єдиного економічного простору. Пропозиції США і ЄС хорватський президент назвав неприйнятними для Хорватії, оскільки вони зміщують її у простір, до якого вона культурно і цивілізаційно не належить. Хорватське керівництво за найменшої нагоди постійно підкреслювало, що Хорватія – це середземноморська і центральноєвропейська, але аж ніяк не балканська, держава. Тому важливим завданням республіки стало набуття членства у провідних західних організаціях.

Стратегічною метою Хорватії, яку поділяли уряд і опозиція, був вступ країни у НАТО. Тому офіційний Загреб підтримав операцію НАТО в Косово у 1999 р. і відкрив для неї свій повітряний простір.

Підрозділ *„Хорватсько-українські взаємини”*. Хорватсько-українські відносини нового типу започаткував офіційний візит Ф.Туджмана до Києва 20-21 травня 1991 р. У результаті проведених переговорів було підписано угоду про торгово-економічні зв'язки та науково-технічне співробітництво, а 18 лютого 1992 р. – встановлено дипломатичні відносини.

Хорватсько-українські взаємини розвивалися на основі Договору про дружбу та співробітництво (вересень 1996) та інших угод переважно економічного характеру. У Верховній Раді України було створено групу “Україна-Хорватія” (січень 1999). Торгово-економічна співпраця була незначною. Серед помітних здобутків можна виділити заснування у лютому 1992 р. Товариства дружби “Україна–Хорватія” у Києві, запровадження вивчення хорватистики з хорватською мовою як самостійним предметом у Київському (1993) та Львівському (1998) університетах.

У **висновках** узагальнено результати проведеного дослідження.

1. На парламентських виборах 1990 р. впевнено переміг Хорватський демократичний союз, оскільки його програма на той час найбільше відповідала прагненням хорватського народу. У цій партії хорвати бачили єдину силу, здатну протистояти планам сербського керівництва щодо створення "Великої Сербії".

2. Хорватія не відкидала можливості збереження єдиної Югославської держави за умови її перетворення на об'єднання конфедеративного типу. Однак цілком різне бачення керівниками шести югославських республік подальшої долі СФРЮ, а також повстання хорватських сербів і

початок повномасштабної хорватсько-сербської війни підштовхнули Хорватію восени 1991 р. до розриву усіх державно-правових зв'язків з Югославією.

3. Прихід до влади в Хорватії ХДС місцеві серби сприйняли як перемогу усташства. Їхні антихорватські настрої усіяло підтримувалися з Белграда. Важливість сербського питання хорватський уряд спочатку недооцінював, а вимоги культурної автономії для сербів відкидав. Тому паралельно з конституюванням Хорватії відбувалося створення інститутів сербських автономних одиниць. Намагання Загреба зупинити цей процес призвело до початку “барикадної революції” сербів. Небажання обох сторін порозумітися стало причиною тривалого конфлікту, у якому активну участь брала і Сербія.

4. Провідні міжнародні організації та великі держави не змогли виробити спільну позицію щодо розв'язання хорватсько-сербського конфлікту. Направлені у зони конфлікту миротворчі сили ООН не зуміли виконати покладені на них завдання: демілітаризації спірних територій проведено не було, значного повернення біженців не відбулося, зусилля міжнародних посередників щодо реінтеграції повсталих сербських районів у адміністративно-правове поле Хорватії на умовах надання сербам широкої автономії виявилися марними.

5. Хорватія, незадоволена діяльністю миротворців, провела дві військові операції (травень і серпень 1995 р.), внаслідок яких в руках хорватських сербів залишилась тільки Східна Славонія. Остання в результаті домовленостей між місцевим сербським керівництвом та хорватським урядом поступово (впродовж 1996-1998-рр) перейшла під контроль Загреба.

6. Велика заслуга в утворенні та збереженні Хорватської держави належить хорватському президенту Ф.Туджману. Разом з тим він використовував широкі повноваження, надані йому під час хорватсько-сербської війни, задля зміцнення своєї влади і переслідування політичних супротивників та опозиційних журналістів.

7. Перебування ХДС при владі впродовж 1990-х років дозволяло йому визначати внутрішню і зовнішню політику держави. Цей час характеризується активністю правих націоналістичних партій та слабкістю лівої і центристської опозиції. Опозиційні сили були змушені толерувати недемократичні методи управління, до яких вдавався ХДС. Побоювання за існування держави звужувало простір для політичного плюралізму. Не зумівши ефективно розв'язати більшість проблем соціально-економічного характеру, правляча партія втратила підтримку населення. Це стало однією зі складових її поразки на парламентських і президентських виборах на початку 2000 р.

8. Після проголошення незалежності Хорватія змушена була під тиском міжнародних організацій приділяти велику увагу забезпеченню прав національних меншин, які становили 22% її населення. Прийняття Конституційного закону про права національних меншин формально

розширило можливість здійснення цих прав. Проте його не було підкріплено відповідними законодавчими актами.

9. На становище русинів і українців Хорватії значно вплинула хорватсько-сербська війна, яка поставила під загрозу їхнє існування. Однак русини і українці зуміли зберегти і розширити свою організаційну структуру.

10. Боснія і Герцеговина займала важливе місце в зовнішній політиці офіційного Загреба з огляду на проживання там великої кількості хорватів. Прагнення хорватського уряду щодо тіснішої інтеграції обох держав наштовхувалося на небажання мусульманської сторони. Тож співпраця Хорватії та Боснії і Герцеговини носила переважно економічний характер.

11. Розвиток стосунків з країнами Євросоюзу та США був пріоритетним напрямком зовнішньої політики Хорватії. Проте після завершення хорватсько-сербської війни у 1995 р. Захід критикував Хорватію і її президента за авторитаризм, небажання співпрацювати з Гаазьким трибуналом та повертати сербських біженців.

12. Впродовж 1990-х років були налагоджені хорватсько-українські міждержавні відносини, однак торговельно-економічна співпраця між двома країнами залишалася незначною.

Результати дисертації оприлюднені у 5 публікаціях, одна з яких у співавторстві. Загальний обсяг опублікованого тексту по темі дослідження складає 2,9 друк. арк., у т. ч. дисертанту безпосередньо належить 2,7 друк. арк.

Головні тези дослідження викладені у таких публікаціях автора:

1. *Нагірний М.З.* Хорватські серби у першій половині 1990-х років: причини і характер збройного конфлікту // Проблеми слов'янознавства. – Львів, 2002. – Вип. 52. – С. 92–101.

2. *Нагірний М.З.* Конституювання Республіки Хорватія // Наукові зошити історичного факультету Львівського національного університету імені Івана Франка. Збірник наукових праць. – Львів, Львівський національний університет імені Івана Франка, 2003. – № 5–6. – С. 351–361.

3. *Нагірний М.З.* Роль міжнародного чинника у врегулюванні міжнаціонального протистояння у Хорватії (за матеріалами преси) // Збірник праць Науково-дослідного центру періодики / НАН України. ЛНБ ім. В.Стефаника. НДЦ періодики; Редкол.: М.М.Романюк (відп. ред.) та ін. – Львів, 2003. – Вип. 11. – С. 292–310.

4. *Нагірний М.З., Кріль М.М.* Питання свободи засобів масової інформації у Хорватії (90-і рр. ХХ ст.) // Українська періодика: Історія і сучасність: Доп. та повід. сьомої Всеукр. наук.-теорет. конф., Львів, 17–18 трав. 2002р. Львів, 2002. С. 551–556.

5. *Нагірний М.З.* Розвиток партійно-політичної системи Хорватії у 1990-х роках // Буковинський журнал. – Чернівці, 2003. – № 3–4. – С. 105–115.

АНОТАЦІЇ

Нагірний Микола Зіновійович. Республіка Хорватія: державно-політичний розвиток у 1990-х роках. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата історичних наук за спеціальністю 07.00.02 – Всесвітня історія. Львівський національний університет імені Івана Франка. – Львів, 2004.

У дисертації висвітлено процес становлення Республіки Хорватія та її політичний розвиток впродовж першого десятиліття існування. Створення незалежної Хорватської держави стимулювали дезінтеграційні процеси у всіх сферах суспільно-політичного життя СФРЮ, передусім у державній. Невирішеність національного питання призвела до хорватсько-сербської війни першої половини 90-х років. Спроби хорватських сербів вийти з-під юрисдикції Загреб зазнали невдачі і дальшого обмеження їх національно-державних прав. У зовнішньополітичній сфері Хорватія здобула міжнародне визнання провідних держав світу. Однак політика офіційного Загреба стосовно місцевих сербів викликала критику з боку західних держав і була каменем спотикання у просуванні Хорватії на шляху до євроатлантичних структур. Водночас були нормалізовані взаємини з балканськими країнами. У хорватсько-українських відносинах помітну роль відіграла русинсько-українська громада.

Ключові слова: Хорватія, Ф.Туджман, Хорватський демократичний союз, хорватсько-сербська війна, реінтеграція, хорвати, серби, національні меншини, русини і українці Хорватії.

Нагирный Николай Зиновьевич. Республика Хорватия: государственное-политическое развитие в 1990-х годах. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата исторических наук по специальности 07.00.02 – Всемирная история. Львовский национальный университет имени Ивана Франко. – Львов, 2004.

Проанализированы процессы становления и политического развития Республики Хорватия на протяжении первого десятилетия ее существования и определены условия, при которых стала реальной возможность создания независимого государства. В конце 1980-х гг. Югославия все больше приобретала черты конфедерации, что вело к ослаблению связей между республиками. Актуальным оставался национальный вопрос, который был постоянно действующим фактором активизации общественно-политической жизни страны. Одновременно угроза создания "Великой Сербии" подтолкнула хорватских коммунистов легализовать многопартийность в республике. Наибольшей популярностью пользовался Хорватский демократический союз, который выступал за

самостоятельное государство и многопартийную демократию. В результате этого и других факторов ХДС победил на парламентских выборах 1990 г.

Декабрьская конституция 1990 г. закрепила за страной статус самостоятельного государства в составе СФРЮ. Поскольку предложения Загреба о переустройстве Федерации в союз суверенных государств были заблокированы официальным Белградом, Хорватия избрала собственный путь развития. 25 июня 1991 г. она провозгласила свою независимость и в начале 1992 г. получила широкое международное признание.

Деятельность хорватских властей была направлена на радикальное обновление общества. В новых условиях сербы в Хорватии утратили статус государствообразующей нации. Одновременно создавались институты сербских автономных единиц. Попытки Загреба воспрепятствовать этому привели к началу “баррикадной революции” сербов. Взаимная неуступчивость обеих сторон привела к длительному и кровопролитному конфликту, в котором самое активное участие приняла Сербия. В начале 1992 г. под сербским контролем оказалась четверть территории Хорватии, на которой была создана Республика Сербская Краина. Если для руководства РСК главным заданием на протяжении последующих лет стало стремление добиться признания со стороны мирового сообщества, то для хорватских властей - вернуть утраченные территории.

Поскольку Миротворческая конференция по бывшей Югославии не сумела урегулировать кризис, в зоны конфликта были направлены миротворческие силы. Однако они оказались неэффективными: переговоры о реинтеграции РСК не дали ощутимых результатов, демилитаризации и возвращения беженцев проведено не было. В связи с этим официальный Загреб прибегнул к силовому разрешению проблемы. В мае и августе 1995 г. были проведены две военные операции, которые позволили взять под контроль территории краинских сербов, за исключением Восточной Славонии. Последняя полностью перешла под юрисдикцию Загреба лишь в 1998 г.

С началом хорватско-сербской войны усилились авторитарные методы, которыми пользовался хорватский президент Ф.Туджман и руководимый им ХДС. Тогда заметно возросла активность правых националистических партий и ослабла левая и центристская оппозиция. В связи с этим оппозиционные силы были вынуждены мириться с недемократическими методами правления ХДС.

Парламентские выборы 1995 г. показали реальную расстановку политических сил: ХДС сохранил власть, но роль и значение оппозиции возросли. Неэффективная правительственная социально-экономическая политика привела к недоверию ХДС, который в начале 2000 г. потерпел поражение на парламентских выборах.

Для официального Загреба наиболее важным было налаживание отношений со странами Балканского региона и с Западом. Усилия хорватского правительства прежде всего были

направлены на защиту боснийских хорватов и углубление сотрудничества с Боснией и Герцеговиной. Если на Балканах Хорватия нормализовала свои отношения, то с западными странами и организациями они оставались напряженными. После 1995 г. Запад критиковал Хорватию и ее президента за авторитарность режима, отказ от сотрудничества с Гаагским трибуналом, игнорирование проблемы сербских беженцев.

Были налажены хорватско-украинские отношения на межгосударственном уровне, однако их торгово-экономическое сотрудничество оставалось незначительным. Определенное внимание уделено месту и роли русинско-украинской общины в общественно-политической жизни Хорватии, которая даже в условиях войны сумела расширить свои организационные структуры.

Ключевые слова: Хорватия, Ф.Туджман, Хорватский демократический союз, хорватско-сербская война, реинтеграция, хорваты, сербы, национальные меньшинства, русины и украинцы Хорватии.

Nahirnyj M.Z. The Republic of Croatia: the state-political development in 1990-s. – Manuscript.

The dissertation for Candidate of Historical Studies Degree, specialization 07.00.02. – World History. – Lviv's Ivan Franko National University. – Lviv, 2004.

In the dissertation the process of the creation of Republic of Croatia and its political development is covered during the first decade of its existence. The conditions are found out, at which there was a real opportunity of creation of the independent Croatian state. The basic stages of constitutioning of Republic Croatia are established. The reasons and character of the Croatian-Serbian conflict are considered. The political development of Croatia in 1990-s are characterized. The entry of Croatia in the structures of the international organizations is shown. The attempt is carried out to research the Croatian-Ukrainian relations of this time, and also to determine the place and the role of the Ukrainian community in the domestic-political and cultural life of Croatia.

Key words: Republic of Croatia, Franjo Tudjman, Croatian Democratic Union, Serbian–Croatian war, reintegration, Croats, Serbs, national minority, Ruthenians and Ukrainians of Croatia.

Підписано до друку 11.02.2004 р. Формат 60х90/16. Папір друк.

Умовн. друк. аркушів 0,9. Тираж 100 прим. Зам. № 069

Видавництво та друкарня ППФ “Мінотавр”

45400, м.Нововолинськ, вул. Св. Володимира, 3, тел. (03344) 2-46-58